

СТАРИЯТ ЗАВЕТ, СЪВРЕМЕННИТЕ ЕКОЛОГИЧНИ ПРОБЛЕМИ И БЪЛГАРСКОТО ЕКОЛОГИЧНО ПРАВО

Georges PENCHEV*

Georges Penchev (2014): "Old Testament, Contemporary Environmental Problems and Bulgarian Environmental Law", en *Revista Crítica de Historia de las Relaciones Laborales y de la Política Social*, nº 9 (noviembre 2014). En línea: <http://www.eumed.net/rev/historia/09/old-testament.html>

РЕЗЮМЕ: Статията е посветена на един актуален и неизследван теоретичен проблем, а именно на екологични проблеми на съвременното общество в контекста на Стария завет и ролята на българското екологично право в тяхното разрешаване. В увода се посочват някои стихове от Стария завет, които имат пряко или косвено екологично значение. Разгледани са някои съвременни екологични проблеми и причините, които ги пораждат. Особено внимание е посветено на ролята на българското екологично право за тяхното разрешаване и на някои понятия, свързани с екологията. В заключението са направени някои по-общи изводи от разгледаната теологична и екологична проблематика.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: Стар завет, Съвременни екологични проблеми, Българско екологично право.

ABSTRACT: This article is dedicated to one actual and uninvestigated theoretical problem, i.e. to the environmental problems of modern society in the light of Old Testament as well as to the role of Bulgarian environmental law for their solving. In the introduction are shown some lines from the Old Testament which have directly or indirectly ecological meaning. There are evaluated some contemporary environmental problems and the reasons causing them. Special attention is given to the role of Bulgarian environmental law for their solving as well as to some terms, related to the ecology. In the conclusion some general conclusions from the evaluated theological and ecological matter are made.

KEY WORDS: Old Testament, Contemporary Environmental Problems, Bulgarian Environmental Law.

1. Увод

Проблемът за взаимодействието между обществото и природата е съпътствал развитието на човешката цивилизация и е бил предмет на научни изследвания в различните клонове на научното познание. В исторически аспект антропогенното въздействие върху околната среда е било свързано, от една страна, с развитието на производителните сили, респ. на научно-техническия прогрес, а от друга страна, със степента на екологичното съзнание в обществото. Руският учен, юрист-еколог М. Бринчук с основание отбелязва, че състоянието на съвременното общество в световен мащаб се характеризира с „екологична, социална, икономическа и цивилизационна криза“¹. По мое мнение до голяма степен

* Lecturer in Environmental Law, Faculty of Law, University of Plovdiv, Bulgaria.

тези видове кризи са обусловени от моралния статус на обществото. А за преодоляване на моралния упадък важна роля е играла и ще играе за в бъдеще Библията – свещената книга на изповядващите християнската религия, а също така и другите духовни литературни източници, свързани с определянето на общочовешки нравствени норми за нормалното функциониране на обществото (напр. с любов, взаимно уважение, братство, справедливо разпределение на материалните блага и др.). В правната ни литература, изследвайки правото в Стария завет, М. Михайлова констатира, че той е „подробен разказ за законополагане в епохата на преход към нова цивилизация“² и че в него религията и правото „се събират“, защото са закон³. За целта тя дава някои примери за норми-принципи в Стария завет⁴.

Някои примери за разумно взаимодействие между обществото и природата могат да бъдат извлечени от Стария завет (по-голямата по обем част на Библията – бел. авт.) чрез внимателен и задълбочен анализ на специфичния начин на изразяване на Свещеното слово в текста на тази книга. В теологичната ни литература Д. Киров посочва, че отношението на Православната църква към природата традиционно е положително и се базира на залегналото в светоотческата литература и живота на Църквата разбиране, че „физическият свят е сътворен от Бога дом за развитие и спасение на човечеството“⁵.

Преди да бъдат разгледани някои екологични проблеми на съвременното общество и ролята на българското екологично право за тяхното разрешаване, смятам за необходимо да бъдат цитирани някои стихове (посочки) от Стария завет на Библията, чието тълкуване би могло да ни доведе до извода, че те се отнасят, пряко или косвено, до опазването на околната среда и по-специално в аспекта му на природоползването. Тази необходимост е обусловена от голямата роля, която е изиграло християнството за културното развитие на съвременната цивилизация, респ. за духовното развитие на отделната личност. Условно примерите, които могат да бъдат посочени от Стария завет могат да бъдат подразделени на две основни групи, а именно - с пряко и с косвено екологично значение. След тези, които имат пряко екологично значение могат да бъдат изтъкнати:

„И благослови ги Бог, като им рече: плодете се и множете се, пълнете земята и обладайте я и господарувайте над морските риби (и над зверовете), над небесните птици (и над всякакъв добитък,

¹ Вж. Бринчук, М., *Принципы экологического права*, Москва, 2013, с. 9. Там той подчертава ролята на принципите на правото като един от пътищата за изход от тези видове кризи.

² Вж. Михайлова, М., *Правото в Стария завет (И защо не подобава да е в Новия завет)*, София, 2006, с. 10.

³ *Пак там*, с. 57.

⁴ *Пак там*, с. 179 и 191. Спецификата на правото в Стария завет е изследвана от нея в цитираната ѝ монография на с. 175 – 248.

⁵ Вж. Киров, Д., *Богословие на общественния живот (Очерци по християнска социология)*, София, 2003, с. 22.

над цялата земя) и над всякакви животни, които пълзят по земята” (Битие, 1:28)⁶.

В този стих думите „обладейте“ и „господарувайте“ не трябва да се тълкуват буквално, в смисъл на безгранично и неразумно природоползване, тъй като нарушаването на природните закони всякога ще води до неблагоприятни за човека екологични последици. В тази насока са и мненията на някои автори както в теологичната⁷, така и в правната⁸ ни литература. По мое мнение, в контекста на съвременното развитие на науката екология, и в частност на екологоправната наука, горепосоченият стих трябва да се тълкува в смисъл на предоставено от Бог-Отец на човека на право на рационално (т.е. добре балансирано) по количество природоползване, при отчитане на връзките между екосистемите, съчетано имплицитно със задължение за човека да опазва компонентите на околната среда от наднормено замърсяване с оглед на постигането на устойчиво развитие на обществото. Връзката на горепосочения стих от Стария завет с правото на природоползване като институт на екологичното право обаче, би трябвало да е предмет на самостоятелни научни изследвания;

- „изведи със себе си всички животни, които са с тебе от всяка плът – птици, добитък и всички пълзящи по земята гадове: нека се пръснат по земята, и нека се плодят и множат по земята“ (Битие, 8:17).

Мислима е хипотезата, че в този стих, свързан с казаното от Бог-Отец на Ной след потопа, е възплътена идеята за развитие на популациите на животинските видове. Регулирането на тяхната численост обаче, следва да се осъществява както съобразно природните закони, които, за съжаление, все още не са достатъчно добре опознати от човека, така и съобразно установените норми в екологичното законодателство и международните договори. Следващите два стиха, посочени по-долу, също са свързани с казаното от Бог-Отец на Ной след потопа;

- „И благослови Бог Ноя и синовете му и им рече: плодете се и се множете, и пълнете земята (и я владейте)“ (Битие, 9:1).

В този стих от екологично значение са главно думите в кръгли скоби, отнасящи се до земята (в смисъл на природните ѝ ресурси), а именно - „и я владейте“. Тези думи, по мое мнение, трябва да се тълкуват в смисъл на рационално природоползване, т.е. разумно, екологосъобразно ползване (стопанисване) от човека на природните ресурси. Същевременно в контекста на концепцията за устойчивото развитие⁹, този стих като цяло би

⁶ Всички цитирани стихове от Библията в това научно изследване са в редакцията им от книгата: *Библия сиреч Книгите на Свещеното писание на Ветхия и Новия завет*, София, Издание на Св. Синод на Българската [православна] църква, 1998, 1532 с. с ил. При цитирането на съответния стих от Светото писание се използва традиционно установения начин, свързан с посочване в скобите на източника, номера на главата, а след двуеточието – съответните стихове.

⁷ Вж. напр. Киров, Д., *Цит. съч.*, с. 22.

⁸ Вж. напр. Михайлова, М., *Правото в неговата цялост*, София, 2013, с. 107.

⁹ Вж. в тази насока напр. Бринчук, М., *Екологическо право*, Москва, 2009, с. 24 – 25.

могъл да се тълкува в смисъл като балансирано демографско развитие, съчетано с екологичните изисквания за рационално природоползване;

„да се боят и да треперят от вас всички зверове земни (и всичкият земен добитък) и всички небесни птици, всичко, що се движи по земята, и всички морски риби във ваши ръце са те предадени“ (Битие, 9:2).

В този стих по-голямо екологично значение имат думите „във ваши ръце са те предадени“. Смятам, че изтъкнатото по-горе относно рационалното природоползване от обществото съобразно природните закони и изискванията на екологичното законодателство и международните договори в тази област, важи и за него.

Сред тези стихове на Стария завет, които имат косвено екологично значение, могат да бъдат отбелязани:

„И рече Бог: ето, давам ви всякаква трева, що дава семе, каквато има по цялата земя, и всякакво дърво, чийто плод е дървесен и дава семе – това ще ви бъде за храна“ (Битие, 1:29).

Този стих има важно значение с оглед на вегетарианството и суровоядството и природосъобразния начин на живот;

„Всичко, що се движи и живее, ще ви бъде за храна, като злак тревист давам ви всичко“ (Битие, 9:3).

Този стих, както и следващият по-долу, също е свързан (са свързани) с казаното от Бог-Отец на Ной след потопа. Той би трябвало да се тълкува при отчитане на тогавашната историческа ситуация, свързана с развитието на производителните сили и знанията за природата;

„а вие се плодете и множете; ширете се по земята и се умножавайте на нея“ (Битие, 9:7).

На пръв поглед този стих е свързан с идеята за продължаване на потомството, на човешкия род. В екологичен контекст обаче, мислима е идеята, имплицитно вложена в него, за овладяване от човека на поголеми, неизследвани от него територии, но с цел опознаване на природните закономерности, връзките между екосистемите и рационално природоползване в светлината на природните закони, екологичните изисквания и достигнатото равнище на знания за природата.

От цитираните по-горе стихове е видно, че в Стария завет на Библията е вложена идеята за рационалното (разумното) използване на природните ресурси на Земята с цел удовлетворяване на човешките потребности. По-долу ще бъде разгледана накратко, във връзка с изискванията за обемни ограничения, някои съвременни екологични проблеми и ролята на българското екологично право за тяхното разрешаване, както и някои основни понятия в областта на екологията. Настоящото научно изследване е съобразено със законодателството и литературата към 10.08.2014 г.

2. Екологичните проблеми на съвременното общество

Бурното развитие на научно-техническия прогрес, особено през последното столетие, доведе до увеличаване на антропогенното (човешкото) въздействие върху околната среда. Отрицателните последици от това въздействие се проявяват понякога в много по-късен момент от извършването на вредоносното деяние и поради това са трудно предвидими¹⁰. Това обстоятелство обуславя нарастващата актуалност и сложния характер на екологичните проблеми на съвременното общество, някои от които ще бъдат споменати по-нататък.

Причините за изострящите се понастоящем екологични проблеми на нашата съвременност са от обективен и субективен характер. Сред обективните причини могат да бъдат посочени географското местоположение на съответната държава, степента на икономическото ѝ развитие и свързаното с него равнище на използваните технологии в производството и др. Сред субективните причини могат да се посочат некомпетентност и подценяване на значимостта на екологичните проблеми при тяхното разрешаване, ниска екологична култура на населението и др. Екологичните проблеми засягат интересите не само на всички граждани на съответната държава, но и на цялото човечество, т. е. те имат глобален характер. Природните ресурси са свързани помежду си и не признават национални граници, а науката в световен мащаб все още не е опознала всички закономерности и явления, които се извършват в природата. Следователно разрешаването на екологичните проблеми на съвременното общество изисква висок професионализъм при вземането на управленски решения в областта на опазване на околната среда в национален мащаб и ефективно международно сътрудничество. Могат да бъдат дадени някои примери, които илюстрират нарастващото по мащаби и разнообразно по форми антропогенно въздействие върху околната среда, а именно:

- установено е, че голяма част от човешките заболявания се дължат на замърсяването и увреждането на околната среда, напр. по данни на ЮНЕСКО¹¹, повече от 75% от тези заболявания се дължат на употребата на замърсени води¹²;
- увеличава се числеността на населението в световен мащаб, а това води до по-интензивно използване на природните ресурси;
- развитието на атомната енергетика поставя редица проблеми, свързани с безопасното функциониране на атомните електроцентрали (АЕЦ) и депонирането на радиоактивни отпадъци;

¹⁰ Вж. в тази насока и Робинсон, Н., *Правово регулиране природопользования и охраны окружающей среды в США*, Москва, 1990, с. 54 – 55; Стайнов, П., *Защита на природата (правни изследвания)*, София, 1970, с. 15 – 16.

¹¹ Българска транскрипция на абривиатурата (съкращението) от английски език “UNESCO” на Организацията на обединените нации (ООН) по образование, наука и култура.

¹² Вж. Курьер, Париж, 1985, № 2, с. 3.

- екологичните проблеми имат финансови аспекти, свързани с използването на скъпоструващи пречиствателни съоръжения и с големи разходи по възстановяването на увредената околна среда;
- по данни на някои учени, за последните 10 000 години са унищожени около 2/3 от горите в световен мащаб, а известно е, че те имат климаторегулиращи и водорегулиращи функции¹³;
- водните ресурси както у нас, така и в световен мащаб, са твърде неравномерно разпределени. По научни данни, обемът на Световния океан обхваща 96,5% от водната маса на нашата планета и следователно за питейно-битови нужди остават 3,5% от световното количество водни ресурси. По-голямата част (69%) от пресните (питейните) води на Земята са съсредоточени в ледената покривка на континентите Антарктида и Арктика¹⁴;
- замърсяването на въздуха с различни видове вредни вещества и съединения води до явления като “киселинни дъждове”, “дупки в озоновия слой” на стратосферата, а в частност – с парникови газове – до промени в климата и силно влошаване на състоянието на околната среда в световен мащаб¹⁵.

3. Ролята на българското екологично право за разрешаването на екологичните проблеми на обществото

Значимостта на екологичното право в тази насока неминуемо ще нараства в контекста на съвременната екологична ситуация. Неговата цел в тази насока е да осигури, чрез съответните правни норми, екологосъобразно взаимодействие между обществото и природата¹⁶. Ето защо ефективното прилагане на екологичното законодателство се очертава като един от най-важните фактори в разрешаването на сложните екологични проблеми на съвременното общество. По нататък вниманието ще бъде насочено към основните източници на българското екологично право.

3. 1. Конституцията на Република България

Известно е, че тя е основа на действащото ни законодателство (“основен закон”), а в областта на опазването на околната среда е необходимо да бъдат изтъкнати следните правни средства:

¹³ Вж. *Охрана природи*, Москва, 1987, с. 144.

¹⁴ *Пак там*, с. 81.

¹⁵ Вж. напр. Божанов, С., *Международноправни актове в областта на околната среда*, Русе, 2004, с. 144 – 192; Бринчук, М., *Екологическо право*, с. 404 – 405; *Saving Our Planet: Challenges and Hopes*, Nairobi, 1992, р. 1 – 23; Kiss, A., D. Shelton, *International Environmental Law*, London, 1991, р. 233 – 239, 339 – 345; Shelton, D., A. Kiss, *Judicial Handbook on Environmental Law*, Nairobi, 2005, р. 81 – 85.

¹⁶ Вж. още в тази насока, Стайнов, П., *Цит. съч.*, с. 12 – 18; Наумова, С., *Основни въпроси на екологичното право (2. прераб. и доп. изд.)*, София, 2012, с. 32.

- задължение на държавата да опазва околната среда (чл. 15)¹⁷;
- изброяване на природни ресурси и територии, които могат да бъдат обект на изключителна държавна собственост, и по-специално “подземните богатства, крайбрежната плажна ивица, републиканските пътища, както и водите, горите и парковете с национално значение, природните и археологическите резервати, определени със закон, са изключителна държавна собственост” (чл. 18, ал. 1)¹⁸;
- посочване на земята като „основно национално богатство“ като особено внимание се отделя на опазването на земеделските земи (чл. 21)¹⁹;
- правна възможност за чуждестранни физически и юридически лица да притежават собственост върху земя в Република България (чл. 22)²⁰;
- прокламиране на основното право на гражданите на здравословна и благоприятна околна среда, съчетано с основното им задължение да я опазват (чл. 55)²¹.

3. 2. Законът

В структурно отношение законите, свързани с опазването на околната среда условно могат да бъдат обособени в 3 основни групи.

3. 2. 1. Общи закони

Те се наричат така, защото се отнасят до опазването на околната среда като цяло, т. е. като система от взаимно свързани компоненти. Към тази група понастоящем се отнася само Законът за опазване на околната среда (ЗООС - ДВ, бр. 91 от 2002 г., изм. и доп.)

¹⁷ Вж. в тази насока напр. *Конституция на Република България: коментар*, София, 1999, с. 72 – 73.

¹⁸ Относно чл. 18 от КРБ, вж. *Пак там*, с. 78 – 81.

¹⁹ Вж. в тази насока, *Пак там*, с. 84 – 85.

²⁰ Вж. в тази насока, *Пак там*, с. 85 – 87.

²¹ Вж. в тази насока напр.: Георгиев, Ч., *Правото на здравословна и благоприятна околна среда (чл. 55 от Конституцията на Република България)*, в: *Двадесет години от приемането на Конституцията на Република България: Материали от научната конференция: Велико Търново, 3 юни 2011 г.*, София, 2011, с. 389 – 400; Друмева, Е., *Конституционно право (4. прераб. и доп. изд.)*, София, 2013, с. 779 – 781; *Конституция на Република България: коментар*, с. 159; Панова, В., *Право на здравословна и благоприятна околна среда*, в: *Основни права на човека и гражданина*, София, 1998, с. 134 – 140; Пенчев, Г., *Право на гражданите на Република България на здравословна и благоприятна околна среда*, в: *Проблеми на морското право*, София, 1994, № 1, с. 57 – 62; Стойчев, С., *Конституционно право (5. доп. изд.)*, София, 2002, с. 274, където той го изтъква като едно от групата на социалните, икономическите и културните права на гражданите. Вж. за повече подробности относно конституционните разпоредби, свързани с опазването на околната среда, Пенчев, Г., *Конституционни основи на опазването на околната среда в Република България*, в: *Правен преглед*, София, 2001, № 1, с. 58 – 70 и цитираната там литература.

3. 2. 2. Специални или “отраслово-ресурсови” закони

Те носят това наименование, защото са посветени на опазването на отделни природни ресурси (един или няколко) като компоненти на околната среда или на специфични дейности, оказващи значимо въздействие върху околната среда. Към тази група могат да бъдат причислени в хронологична последователност следните закони: Закон за опазване на земеделските земи (ДВ, бр. 35 от 1996 г., изм. и доп.); Закон за чистотата на атмосферния въздух (ДВ, бр. 45 от 1996 г., изм. и доп.); Закон за защитените територии (ДВ, бр. 133 от 1998 г., изм. и доп.); Закон за подземните богатства (ДВ, бр. 23 от 1999 г., изм. и доп.); Закон за водите (ДВ, бр. 67 от 1999 г., изм. и доп.); Закон за лечебните растения (ДВ, бр. 29 от 2000 г., изм. и доп.); Закон за лова и опазване на дивеча (ДВ, бр. 78 от 2000 г., изм. и доп.); Закон за рибарството и аквакултурите (ДВ, бр. 41 от 2001 г., изм. и доп.); Закон за биологичното разнообразие (ДВ, бр. 77 от 2002 г., изм. и доп.); Закон за генетично модифицираните организми (ДВ, бр. 27 от 2005 г., изм. и доп.); Закон за задълженията към Международния фонд за обезщетение при щети, причинени от замърсяване с нефт (ДВ, бр. 34 от 2005 г., изм. и доп.); Законът за защита от шума в околната среда (ДВ, бр. 74 от 2005 г., изм. и доп.); Закон за почвите (ДВ, бр. 89 от 2007 г., изм. и доп.); Закон за защита на животните (ДВ, бр. 13 от 2008 г., изм. и доп.)²²; Закон за отговорността за предотвратяване и отстраняване на екологични щети (ДВ, бр. 43 от 2008 г., изм. и доп.); Закон за горите (ДВ, бр. 19 от 2011 г., изм. и доп.); Закон за съхранение на въглероден диоксид в земните недра (ДВ, бр. 14 от 2012 г., изм. и доп.); Закон за управление на отпадъците (ДВ, бр. 53 от 2012 г., изм. и доп.); и Закон за ограничаване изменението на климата (ДВ, бр. 22 от 2014 г. – в сила от 11.03.2014 г.).

3. 2. 3. Закони, които формално спадат към други отрасли на законодателството, но съдържат екологични норми

Към тази група могат да бъдат причислени също в хронологична последователност следните закони и кодекси: Наказателен кодекс (ДВ, бр. 26 от 1968 г., изм. и доп.); Кодекс на търговското корабоплаване (ДВ, бр. 55 и 56 от 1970 г., изм. и доп.); Закон за опазване на селскостопанското имущество (ДВ, бр. 54 от 1974 г., изм. и доп.); Закон за собствеността и ползването на земеделските земи (ДВ, бр. 17 от 1991 г., изм. и доп.); Закон за арендата в земеделието (ДВ, бр. 82 от 1996 г., изм. и доп.); Закон за възстановяване на собствеността върху горите и земите от горския фонд (ДВ, бр. 110 от 1997 г., изм. и доп.); Закон за движение по пътищата (ДВ, бр. 20 от 1999 г., изм. и доп.); Закон за защита от вредното въздействие на химичните вещества и смеси (ДВ, бр. 10 от 2000 г., изм. и доп.); Закон за морските пространства, вътрешните водни пътища и пристанищата на Република България (ДВ, бр. 12 от 2000 г., изм. и доп.); Закон за устройство на територията (ДВ, бр. 1 от 2001 г., изм. и доп.); Закон за сдружения за напояване (ДВ, бр. 34 от 2001 г., изм. и доп.); Закон за безопасно използване на ядрената енергия (ДВ, бр. 63 от 2002 г., изм. и

²² Този закон би могъл да бъде отнесен към следваща, трета, група закони, която ще бъде изтъкната по-нататък, тъй като има предимно ветеринарно-медицинска насоченост, свързана с домашните животни и птици, но се посочва в тази втора група закони условно и главно поради връзката му с биологичното разнообразие.

доп.); Закон за енергетиката (ЗЕ - ДВ, бр. 107 от 2003 г., изм. и доп.); Закон за обществените поръчки (ДВ, бр. 28 от 2004 г., изм. и доп.); Закон за здравето (ДВ, бр. 70 от 2004 г., изм. и доп.); Закон за регулиране на водоснабдителните и канализационните услуги (ДВ, бр. 18 от 2005 г., изм. и доп.); Закон за ветеринарномедицинската дейност (обн., ДВ, бр. 87 от 2005 г., изм. и доп.); Закон за геодезията и картографията (ДВ, бр. 29 от 2006 г., изм. и доп.); Закон за концесиите (ДВ, бр. 36 от 2006 г., изм. и доп.); Закон за защита при бедствия (ДВ, бр. 102 от 2006 г., изм. и доп.); Закон за устройството на Черноморското крайбрежие (ДВ, бр. 48 от 2007 г., изм. и доп.); Закон за енергийната ефективност (ДВ, бр. 98 от 2008 г., изм.); Закон за достъп до пространствени данни (ДВ, бр. 19 от 2010 г.); Закон за енергията от възобновяеми източници (ДВ, бр. 35 от 2011 г., изм. и доп.); Закон за публично-частното партньорство (ДВ, бр. 45 от 2012 г. – в сила от 1.01.2013 г.), и др.

3. 3. Подзаконовите нормативни актове

В областта на опазване на околната среда съществуват голям брой подзаконови нормативни актове поради необходимостта от детайлизация на законовата правна уредба, т. е. от доразвиване в детайли на различни правни проблеми, които не могат да се уредят в закон. В структурно отношение те могат да бъдат обособени в същите 3 основни групи, както и законите в разглежданата област, които бяха изтъкнати.

3. 4. Международните споразумения с участието на Република България

Те биват два основни вида, които ще бъдат посочени накратко.

3. 4. 1. Международни двустранни или многостранни споразумения с участието на Република България

След присъединяването на Република България към тях и влизането им в сила за нашата страна, те имат задължителна юридическа сила, т. е. стават част от вътрешното ни право, а след обнародването им в ДВ се ползват с приоритет пред тези национални нормативни актове, които им противоречат (чл. 5, ал. 4 от КРБ и Решение на КС № 7 от 1992 г.).

3.4.2. Международни правни актове, които нямат обвързваща юридическа сила, но имат значение за нашата страна по силата на международни споразумения или са приети с нейно участие

Поради своята специфика те имат препоръчителен характер и преди всичко политическо значение. Такива например са декларациите и препоръките на някои международни организации или приети на междуправителствени съвещания на съответните държави, в които участва Република България. Необходимо е да се отбележи обстоятелството, че от 1.01.2007 г. Република България е редовен член на Европейския съюз (ЕС). Първоначален израз на нейното желание в тази насока беше подписаното в Брюксел на 8.03.1993 г. Европейско споразумение за асоцииране между Европейските общности и техните страни-членки, от една страна, и Република България, от друга страна. То влезе в сила на 1.02.1995 г. и бе ратифицирано от нашата страна със закон от 15.04.1993 г. (ДВ, бр. 33 от 1993 г.), а текстът му бе обнародван

като отделно книжно тяло (притурка) на ДВ, бр. 61 от 25.05.1995 г. В чл. 70 от това споразумение беше посочена “околната среда” като една от областите на сближаване на нашето законодателство с правото на ЕС. Впоследствие на 25.04.2005 г. в гр. Люксембург бяха подписани от нашата страна следните споразумения, с които беше реализирано редовното ѝ членство в ЕС: а) Договор между Кралство Белгия, Чешката република, Кралство Дания, Федерална република Германия, Република Естония, Република Гърция, Кралство Испания, Френската република, Ирландия, Италианската република, Република Кипър, Република Латвия, Република Литва, Великото херцогство Люксембург, Република Унгария, Република Малта, Кралство Нидерландия, Република Австрия, Република Полша, Португалската република, Република Словения, Словашката република, Република Финландия, Кралство Швеция, Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия (държави – членки на Европейския съюз) и Република България и Румъния за присъединяването на Република България и Румъния към Европейския съюз; б) Протокол относно условията и договореностите за приемане на Република България и на Румъния в Европейския съюз; в) Акт относно условията за присъединяване на Република България и Румъния и промените в Учредителните договори на Европейския съюз, и г) Заключителен акт по присъединяването на Република България и на Румъния към Европейския съюз. Те са ратифицирани от Република България със закон от 11.05.2005 г. (ДВ, бр. 40 от 2005 г. – в сила от 12.05.2005 г.), в сила са от 1.01.2007 г. при условията на чл. 2 от Договора и са обнародвани в ДВ, бр. 103 и 104 от 2006 г. По мое мнение, присъединяването на нашата държава към ЕС е голямо предизвикателство за българското екологично право, защото понастоящем са в сила около 300 правни акта на ЕС в областта на опазване на околната среда. В тази насока предстои огромна по мащабите си работа, която изисква: а) солидна кадрова обезпеченост на компетентните държавни органи, отговарящи за т. нар. “евроинтеграция”; б) ефективно сътрудничество на учени и специалисти от различни области на науката и социалната практика, особено в преходния период на адаптация на българското към европейското право.

4. Някои понятия с важно значение в областта на екологията и екологичното право

Най-напред трябва да се посочи понятието “екология”, което е дадено за пръв път от немския учен-биолог Ернст Хекел в 1866 г. То има гръцки произход от думите “ойкос” (дом, местообитание, среда, която ни заобикаля) и “логос” (наука). Следователно екологията е наука за взаимоотношението между живите организми и средата, която ги заобикаля²³. По своя характер тя е интердисциплинарна (комплексна) наука.

По-нататък вниманието ще бъде насочено към дефинициите на някои правни понятия с по - общо значение в разглежданата област, залегнали в екологичното ни законодателство. Преди всичко е необходимо да се изтъкне правното понятие “околна среда”, което е дефинирано в § 1, т. 1

²³ Вж. *Речник по екология и опазване на околната среда*, София, 1984, с. 99.

от Допълнителните разпоредби (ДР) на ЗООС, където е указано, че това е “комплекс от естествени и антропогенни фактори и компоненти, които се намират в състояние на взаимна зависимост и влияят върху екологичното равновесие и качеството на живота, здравето на хората, културното и историческото наследство”. Следователно, от правна гледна точка, понятието “околна среда” е по - широко от понятието “природа” (респ. “природна среда”), защото обхваща както създаденото от природата в хода на нейната еволюция, така и създаденото от човека в хода на историческото развитие на човешката цивилизация²⁴.

От значение в разглежданата област са и дефинициите на някои други правни понятия, уредени в също в § 1 от ДР на ЗООС, сред които могат да бъдат посочени:

- “опазване на околната среда” е комплекс от дейности, които са насочени към предотвратяване на деградацията на околната среда, към нейното възстановяване, запазване и подобряване” (т. 2);
- “природни ресурси” са частите на органичната и неорганичната природа, които се използват или могат да бъдат използвани от човека за задоволяване на неговите нужди” (т. 3);
- “замърсяване на околната среда” е промяна на качествата ѝ вследствие на възникване и привнасяне на физически, химически или биологически фактори от естествен или антропогенен източник в страната или извън нея, независимо дали се превишават действащите в страната норми” (т. 5)²⁵;
- “увреждане на околната среда” е такова изменение на един или повече от съставлящите я компоненти, което води до влошаване качеството на живот на хората, до обедняване на биологичното разнообразие или до затруднено възстановяване на природните екосистеми” (т. 6);
- “ландшафт” е територия, специфичният облик и елементите на която са възникнали като резултат на действия и взаимодействия между природни и/или човешки фактори” (т. 13);

²⁴ Вж. относно правното понятие „околна среда“ по европейското право, напр. Кремер, Л., *Европейско право по околната среда*, София, 2008, с. 59 – 63; Кремер, Л., Винтер, Г., *Екологическо право Европейского союза*, Москва, 2007, с. 12. В руската правна литература М. Бринчук поддържа становището, че Вселената трябва да бъде включена като един от обектите на екологичните отношения поради влиянието ѝ върху природата на нашата планета, а „близкият космос“ – в съдържанието на това правно понятие – вж. Бринчук, М., *Екологическо право: обекты екологических отношений*, Москва, 2011, с. 19–25. Във философската ни литература Методи Константинов изтъква „електромагнитните влияния от космическото пространство“ върху Земята и предлага този фактор да бъде включен в съдържанието на понятието „околна среда“ – вж. Константинов, М., *Освобождение чрез космично съзнание*, Варна, 2001, с. 130.

²⁵ По мое мнение тази дефиниция не е добре редактирана, защото правно релевантно е само това замърсяване на околната среда или нейните компоненти, което е над установените пределно допустими норми.

- “устойчиво развитие” е развитие, което отговаря на нуждите на настоящето, без да ограничава и нарушава способността и възможността на бъдещите поколения да посрещат своите собствени потребности. Устойчивото развитие обединява два основни стремежа на обществото: а) постигане на икономическо развитие, осигуряващо нарастващ жизнен стандарт; б) опазване и подобряване на околната среда сега и в бъдеще” (т. 50)²⁶;
- “мониторинг на околната среда” е събирането, оценката и обобщаването на информацията за околната среда чрез непрекъснато или периодично наблюдение на определени качествени и количествени показатели, характеризиращи състоянието на компонентите на околната среда и тяхното изменение в резултат на въздействието на природни и антропогенни фактори” (т. 52).

5. Заключение

В заключение, от разгледаната по-горе правна уредба могат да бъдат направени някои по-обща изводи и предложения за нейното усъвършенстване.

- Понастоящем се очертава тенденция към нарастване на броя на законите и подзаконовите нормативни актове по опазване на околната среда в Република България, както и на правните актове на ЕС в тази област. Това обстоятелство неминуемо ще води до редица проблеми в практиката по тяхното прилагане и ще изисква много добра координация между компетентните държавни и общински органи²⁷.
- Актуалността на екологичните проблеми ще нараства не само в национален, но и в световен мащаб. Съвременното човечество ще бъде изправено пред сериозни предизвикателства от екологично естество през следващите десетилетия, ако не бъдат взети необходимите правни, икономически и организационно-технически мерки за опазване на околната среда при отчитане на съответната социално-икономическа ситуация в отделните държави. Поради това, успешното решаване на сложните по характер екологични проблеми изисква, по мое мнение, преди всичко ефективно

²⁶ Като слабост на тази дефиниция може да се изтъкне обстоятелството, че тя не отчита още един фактор – демографския или т. нар. “социален растеж”, а той се включва в съдържанието на това понятие, използвано в международните документи. Вж. за повече подробности относно концепцията за устойчивото развитие, напр. *Нашето общо бъдеще: Международна комисия за опазване на околната среда и за развитие*, София, 1989, с. 56 – 59; Нам, К., *Ландшафтна екология*, София, 2013, с. 182 – 186.

²⁷ Вж. напр. за повече подробности относно източниците на българското екологично право: Божанов, С., *Законодателна уредба в областта на околната среда*, София, 2006, с. 37 – 55; Наумова, С. *Цит. съч.*, с. 53 – 60; Пенчев, Г., *Екологично право: Обща част*, София, 2011, с. 38 – 46.

сътрудничество между учени и практикуващи специалисти от различните области на науката и социалната практика²⁸.

- Ефективната екологизация на образованието, науката и възпитанието ще се отрази благоприятно върху опазването на околната среда не само в национален, но и в световен мащаб. Същевременно любовта към природата може да изиграе ролята на „свързващо звено“, респ. на допирна точка както между представителите на отделните религии и конфесии в рамките на една религия, така и сред споделящите атеистични убеждения. Същевременно религиозното и екологичното възпитание на подрастващите поколения могат успешно да се съчетават с оглед на преодоляването на моралната криза, която напоследък се забелязва като тревожна тенденция в световен мащаб. Следователно екологичната проблематика може да се разглежда като проблематика от общ интерес на всички граждани, народи и държави. За целта е необходимо да бъде обмислена идеята учебни дисциплини, свързани с взаимодействието на обществото и природата да бъдат приоритетно изучавани като задължителни както в основното, така и в средното и висшето образование.

Recibido el 16 de abril de 2014. Aceptado el 21 de noviembre de 2014

²⁸ За повече подробности по разглежданата проблематика, вж. напр. Пенчев, Г. *Екологично право: Обща част*, с. 17 – 22.